

משפחת שמחה

תמונות מובחרות מהאלבומים המשפחתיים

התמונות באלבום המשפחתי לקוחות מהאלבומים של סבתא וסבא וכן מתמונות שהיו מפוזרות בביתם וקובצו למקשה אחת. בנוסף, ישנן גם תמונות מצילה נוימן של המשפחה של סבתא טרם המלחמה שלא היו קיימות אצלנו, וגם תמונות מהתקופה שאחרי המלחמה לאחר שסבתא וסבא כבר הכירו ומימי ראשית המשק שנלקחו מארכיון הקיבוץ. בנוסף תמונות שצילמתי בסיורי בגרמניה. אך מרבית התמונות הינן מהאלבומים המשפחתיים. בנוסף לתמונות בסוף החוברת מופיעים פריטים ומסמכים של סבא וסבתא הקשורים למשפחתם ולתקופתם במלחמה. מטרת האלבום המשפחתי המאוחד היא לשבץ את התמונות בסדר הכרונולוגי של הסיפור של סבא וסבתא ושל המשפחה.

עורך : אסף שמחה.

שנה : 2017

סבא נולד בפוזן, עיירה על גבול גרמניה ופולין ב- 22.5.22.
כשהוא נולד הוא ענה לשם ארנסט. בעודו פעוט בן שנתיים
הוריו וכמעט כל משפחתו עברו לברלין.

הוא נולד להורים ברטולד ורוזה.

סבא בן 5 שנת 1927

סבא בן 3, שנת 1925.

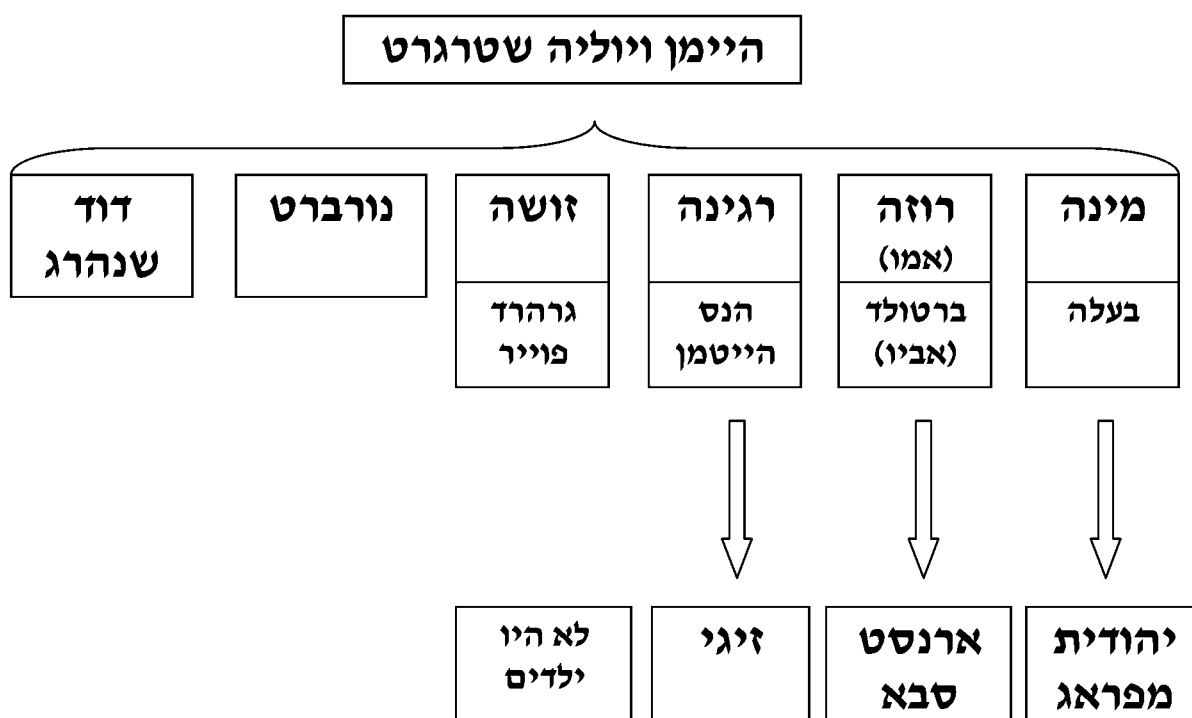
סבא עם הסבים שלו יוליה
והיימן שטרגרט

עם הילדים בגן. סבא באמצע בלי חולצה עם התיק על הגב.

סבא גדל כבן יחיד להוריו. אביו ואמו היו במקור מהעיירה הגרמנית פוזן שעל גבול פולניה. במשפחת האב היו ארבעה בנים ואחות אחת. שלושה מהבנים-כולל אביו של סבא נלחמו במלחמת העולם הראשונה בצד הגרמני, אחד האחים נהרג במלחמה, השני חזר נכה וברטולד חזר בריא ושלוש. במשפחה מצד האם, רוזה, היו שני אחים וארבע אחיות. גם מצד זה, אחד האחים יצא למלחמה ונהרג. כשסבא היה תינוק כבן שנתיים פוזן עברה מידי גרמניה לפולין ובעקבות כך כל המשפחה, למעט הסבא והסבתא מצד אביו, עקרו לברלין. לסבא וסבתא מצד האם קראו היימן ויוליה שטרגרט והם גרו בסמוך אליהם. סבו של סבא, היימן היה איש תפילה ומכיוון שהיה גם עיוור סבא היה מלווה אותו לבית הכנסת בנעוריו. ביתו של סבא היה בית ליברלי, שמרו על מסורת אך לא הקפידו על כשרות מוחלטת. אביו של סבא עבד במסחר אך הוא היה מוגבל כיוון שהיה חולה בסוכרת ואמו עבדה כטבחית.

*הקשר עם המשפחה של אביו לא היה הדוק ולכן אין אזכור מדויק של שמותיהם.

תמונות של המשפחה

מימין לשמאל: מאחור אמו רוזה, מלפניה זושה, רגינה ומינה.
מאחור הבעל של מינה או זושה או הדוד נורברט.

עם דודה רגינה.

כל המשפחה בברית של זיגי, סבא עומד בצד ימין. שנת 1930.

דודה זושה.

המשפחה עם הדודות ובעליהן, למטה סבא וזיגי ומעליהם אמו ואביו.

עם דודה רגינה, בעלה וזיגי כשנולד.

עם אמו רוזה משמאל, דודה רגינה ועם בנה זיגי.

דודה מינה.

דודה זושה ודודה רגינה.

יהודית מפראג הבת דודה, הבת של מינה. ביום חתונתה 4.12.1961.

זיגי הבן דודה, הבן של רגינה. שנת 1956.

זיגי ביום חתונתו עם אשתו רנטה.

סבא עולה לכיתה א'. שנת 1928. הקונוס מלא בממתקים.

סבא בן 14, שנת 1936.

עם אמה רוזה.

דודה זושה.

סבא בן 17, שנת 1939.

עובד בבית המלון "פורטוגל" בברלין,
בן 15, שנת 1937.

פלוגת עבודה בבירפלדה עבודה בחקלאות ויערות. סבא באמצע למעלה. בן 17, שנת 1939.

כשסבא היה בחוות ההכשרה באלגוט הגיע אליהם בחור חדש וברוח
הנעורים סבא החליט שיקראו לו פמפה על שם אחד הקומיקאים
בזמנים ההם. הבחור החדש אמר לסבא שלפמפה יש צמד וקוראים לו
פיזה. מאז דבק בסבא הכינוי פיזה.

חוות ההכשרה באלגוט, בן 19, שנת 1941.

סבתא נולדה בברלין ב- 31.8.23 וענתה לשם הילדגרט-
אלת המלחמה ובקיצור הילדה. סבתא נולדה לבית
משפחת גרינבאום.

היא נולדה להורים דוד וסוזנה

סבתא בת 4, שנת 1927. בטירגרדן בברלין.

היא גדלה כבת יחידה. אביה של סבתא, דוד, נולד בבנדין שבפולין. במלחמת העולם הראשונה הוא נלחם בצד הרוסי נגד גרמניה ונשבה במלחמה. לאחר המלחמה הוא החליט להישאר בגרמניה והשתקע בברלין. אמא של סבתא סוזנה עברה לברלין עם אחיה מהעיר פשמישל, אשר בחבל הארץ גליציה שהיה אז באוסטריה. להורים של סבתא הייתה חנות לכלי מיטה על הרחוב הראשי בברלין.

סבתא ואמה, בערך בת שנה.

סבתא עם מטפלת פרטית.

סבתא עם מטפלת פרטית, בערך בת 3.

סבתא עם הדובי בערך בת 4.

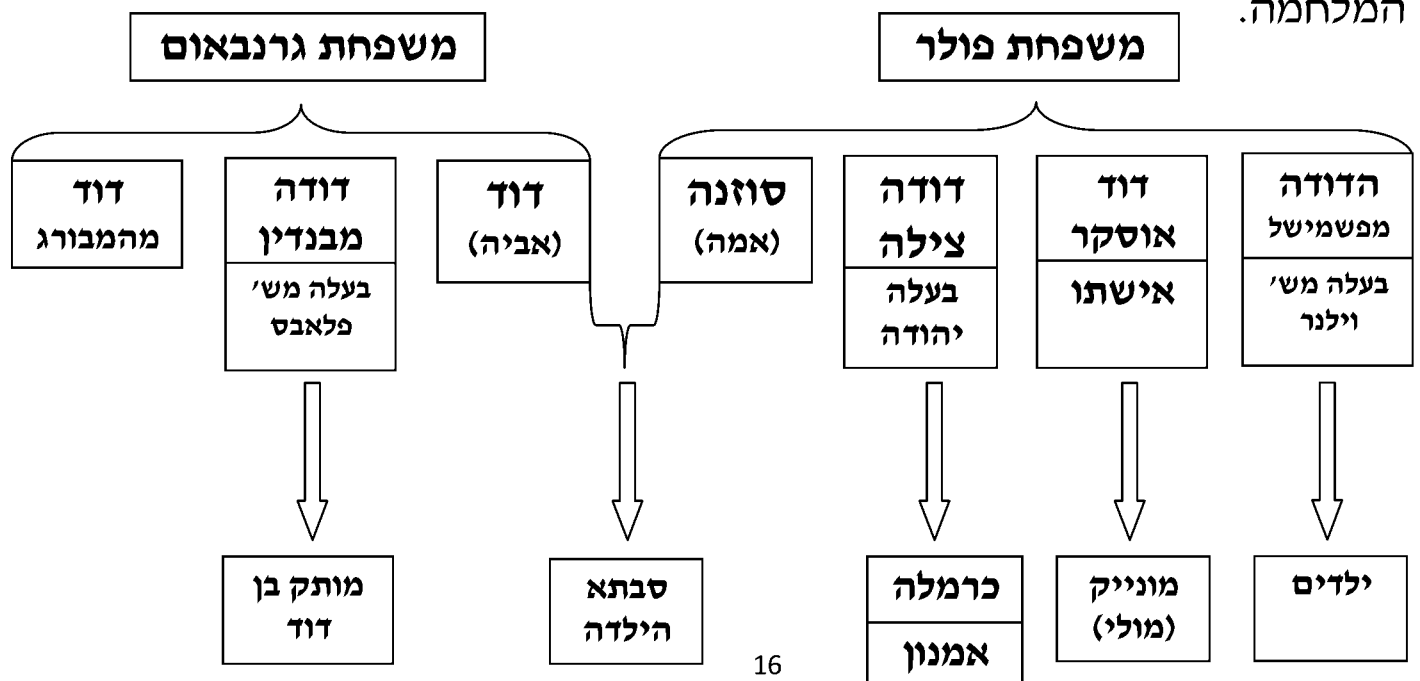
סבתא משמאל, עם חברה בים, בערך בת 5.

סבתא לא הכירה אף אחד מהסבים שלה. מצד אביה, היו הסבתא, הנדל, והדודה בפולין והם לא ביקרו אותן מעולם. עם זאת, סבתא יודעת שהיה לה בן דוד ששמו מותק אשר הדריך בנוער הציוני. לאביה היה גם אח שגר בהמבורג אך הם לא היו בקשר הדוק איתו.

מצד האם, סבתא לא הכירה את הסבים, הינדה ושמואל, שנשארו בפשמישל עם המשפחה. האם, סוזנה נשאה בפעם הראשונה לגבר איתו עקרה לברלין. בעלה הראשון נהרג במלחמת העולם הראשונה (שם משפחתו היה חייאס). מאוחר יותר, היא הכירה את דוד שהיה לבעלה השני ולאבא של סבתא.

לאמא של סבתא היו שלושה אחים: אחות גדולה ששמה לא ידוע, אוסקר וצילה. האחות הגדולה שהייתה מבוגרת בשנים רבות מאחיה נשארה עם משפחתה בפשמישל. אמנון נוימן היה מספר שהגיע לארץ חלוץ מהמשפחה מפשמישל וש אחרי תקופה קצרה הוא חזר למשפחתו: "הוא התגעגע למרק של אמא שלו אז הוא חזר וכולם יודעים איך זה נגמר". דוד אוסקר ביקר לעיתים רחוקות למרות שהוא גם גר בברלין. דודה צילה גרה עם סבתא והוריה בבית. שתי האחיות נהגו ללכת להרצאות של ציונים על פלסטינה, באחת מההרצאות הגיע יהודה נוימן שליח מא"י שהתארח אצלם בבית. צילה ויהודה התאהבו והחליטו להקים את ביתם בא"י כשסבתא הייתה בת שנתיים. סוזנה פתחה לגורל אחותה שכידוע א"י נחשבה למדבר ושממה... לפיכך, סוזנה החליפה את הכרטיס החד כיווני לא"י לכרטיס הלך חזור ושלחה אותה לדרך תוך שהיא מציידת אותה בכרית (זו היתה הכרית של סבתא מלידתה, אז היה נהוג לשים את התינוק שנולד על כרית). צילה ויהודה התחתנו ונולדו להם שני ילדים. הורי סבתא היו שולחים לצילה לארץ תמונות של המשפחה וכך יש לסבתא תמונות משפחה וילדות ששרדו את המלחמה.

תמונות של המשפחה

דודה צילה

מולי הבן של אוסקר

דוד אוסקר

אחות יקרה! אני שלוח לך מפה דרישת שלום עם תמונה משותפת שלי. את צריכה לענות לי מיד כשאת מקבלת אותה. האם צילמו אותי היטב בתמונה.* (?) אני מוסר לך דרישת שלום ונשיקות מכל הלב ומפיינטל וזולה. * - תוספת להבנת המשפט.

דוד אוסקר השמאלי, כשלחם במלה"ע הראשונה. התמונה מופיעה על גבי גלויה שהוא שלח לאחותו סוזנה לברלין ב-1917. הגלויה ותרגומה מוצגים משמאל.

האחות הגדולה ובעלה, אחד משני הזוגות שיושבים מלפנים.

המשפחה מפשמישל-
תמונה של המשפחה של האחות הגדולה של סוזנה שנשארה בעיר פשמישל. לפי מה שרשום עליה מאחור באידיש כנראה שחלקם היו דתיים ולבעלה קראו טוביה. שם משפחתם היה וילנר.

יהודה נוימן.

דודה צילה.

צילה, יהודה, כרמלה ואמנון.

ברכה לשנה טובה שההורים של סבתא שלחו להם לארץ עם הכתובת של החנות בברלין- הקיסר וויליאם 54.

יהודה נוימן.

כרמלה (מימין) עם חברה.

מימין לשמאל: כרמלה, אמנון וחברה.

אמנון נוימן.

אמנון נוימן.

גבי וכרמלה עם אחד הילדים.

כרמלה עם אחד הילדים.

גבי וכרמלה.

סבתא ואמנון נוימן.

הכניסה לבית הספר.

סבתא עוברת לבי"ס היהודי ע"ש משה מנדלסון, בת 10, שנת 1933.

המשפט של מנדלסון בכניסה: "את האמת תחקור, את היפה תאהב, אל הטוב תשאף והמיטב עשה".

המורה למוזיקה בבי"ס. תמונתו תלויה היום בחדר המוזיקה.

התזמורת הבית ספרית, סבתא באמצע מאחורי המורה. בת 15, שנת 1938.

אמא של סבתא קצת לפני שנכנסה לכלא.

סבתא בטיול בצ'כוסלובקיה עם אמה, בת 15, שנת 1938.
עם שמלה שאמה תפרה לה.

בהכשרה בארנסדורף או במחנה העבודה נוינדורף, סבתא באמצע . 1940-1942.

מיד עם תוס המלחמה סבתא הכירה את סבא במחנה הגברים
הסמוך. וזאת הייתה אהבה ממבט ראשון.

אנטוורפן, שנת 1946.

חברות אחרי השחרור:

חברות מהתזמורת אחרי השחרור מימין לשמאל: רבקה בציה, סילביה ורחלקיה.

סבתא אחרי השחרור עם חברות מהתזמורת מימין לשמאל: סבתא, אניטה והלן.

אניטה, חברה מהתזמורת נגנית צילו.

מדריכים מההכשרה של סבתא ששרדו את המלחמה ועלו לארץ:

ארתור פוזננסקי

אנה בורינסקי

הרבט גרוואלד

עם השחרור סבתא, סבא ועוד חברים שהתאספו הלכו לבדוק מי נשאר בחיים אחרי המלחמה והם התחילו להתארגן ולאסוף אנשים לקראת עלייה. הם הצטרפו לגרעין הראשון של קיבוץ בוכנוואלד והיו לגרעינו השני. כשהקבוצה הראשונה עלתה לארץ והתפנה המקום בחווה החקלאית שהם היו בה בגרינגסהוף, נכנסו אליה סבא וחבריו והתחיל להכין את עצמם בעבודות חקלאיות לקראת עלייה. סבתא נשארה בברגן בלזן, היא קיבלה תפקיד לנהל רשימות של ניצולים ששרדו את המלחמה. בנוסף לתפקידה היא גם שלחה מכתבים על התארגנות הקבוצה והרצון לעלות לארץ ולהקים קיבוץ. (מכתב מתורגם שהיא שלחה ראה בעמ' 65)

המשרד והבלוק של סבתא במחנה העקורים בברגן בלזן, בלוק M.B 1. זהו הבסיס של הקצינים הגרמנים שהבריטים העבירו אליו את הניצולים אחרי ששרפו את מחנה האסירים בברגן בלזן מחשש למחלות. היא מתחה שמיכה שתחצוץ בין המשרד שלה ליתר הבלוק.

תמונות מגרינגסהוף – קיבוץ בוכנוואלד

קיבוץ בוכנוואלד.

אהרון בציה.

סבא ופרדי .

סבא והנקיה גפנר.

פאפא יוקר (השמאלי) האחראי על החווה, החמישי משמאל הרברט גרוואלד.

גם ספורט היה שם

ספורט בגרינגסהוף.

סבתא וסבא באמצע למעלה, במגרש ספורט
בגרספלד (חוות הכשרה נוספת שנפתחה).

סבא בקבוצת כדורגל, הראשון מימין למעלה.

מגרינגסהוף הם עוברים לאנטוורפן לקראת העלייה

מזכירות הקיבוץ באנטוורפן: אהרון בציה וסבא עם חיילי הבריגדה ברעם ויחזקאל (מימין לשמאל).

עם כל החבר'ה, סבא וסבתא מסתודדים בצד שמאל.

סבא באמצע.

הצגות באנטוורפן.

הצגות באנטוורפן.

על המדרגות באנטוורפן, סבתא למטה, סבא למעלה עומד.

סבתא וסבא מקדימה עם השלט.

ב-17.3.46 הם עולים עם אוניית תל חי לארץ

736 איש היו על האוניה.

עשרה ימי הפלגה.

הכשרה בקיבוץ אפיקים

כל החבריה בצריף של המועדון לחבר. סבא השני מימין עומד.

עובדת בנוי.

עובדת בנוי.

בשער בכניסה לאפיקים.

סבא וסבתא עם איזי פיליפ.

טיול לגליל.

איזה יפים.

ציור של ישראל לרנר של הצריפים באפיקים. היו שמים ממטרות על הגג בשביל להתקרר.

סבא וסבתא התחתנו ב-23.8.46 על חוף הכנרת

כשסבתא וסבא ילדו את הבן הראשון של הקיבוץ רצו החברים לקרוא לו בשם הסימבולי יוסף, ע"ש יוסף טרומפלדור, שהתאים גם לשם האונייה איתה עלו ארצה וגם כיוון שיום למחרת הולדתו, ב-י"א באדר צוין יום תל חי. אך סבתא וסבא כבר אז אמרו עד כאן עם הקיבוץ, רק אנחנו נחליט על שמו וקראו לו אמנון.

ששת התינוקות הראשונים של הקיבוץ שעוד נולדו באפיקים.

ב-20.6.48 עלייה על הקרקע והקמת הקיבוץ

בניין א'.

חוות שפון, צילום מהאוויר 1923.

שדרת הושינגטוניות.

שלג בקיבוץ, חורף 1952.

החצר הישנה, חורף 1952.

העלייה לגבעה מכיוון השער הירוק. 33

השנים הראשונות

"עת זמיר הגיע", המקהלה בפסח, שנת 1948. סבא השלישי מימין.

בחדר האוכל הישן, אולם ההתעמלות בבי"ס. סבא וסבתא רביעיים משמאל.

סבתא השנייה מימין. זריעת פרחים.

סבא וארתור פוזנסקי.

משתלת הפרחים בשבועות.

סבא עובד בפרדס. (השמאלי)

הטרקטור הראשון.

תמונות של אמנון

סבא וסבתא עם אמנון וכל השישה הראשונים.

סבא ואמנון.

יפה התלתל והתואר.

סבא וסבתא עם אמנון בט"ו בשבט.

אמנון השמאלי.

אמנון הימני עם מאלי המטפלת.

תמונות של אורי

סבא ואמנון.

סבא ואורי.

עם רותקיה-
הבת
המאומצת
של סבא
וסבתא.

אמנון

אורי

סבתא טסה לחו"ל, שנת 1958.

אמנון בבי"ס, מצד ימין.

כל המשפחה בים בנתניה.

אורקליה אחרי שחזר מהים.

מי התחיל עם מי?

אורקליה

אמנון, אורי וסבא עם הסוס בפרדס.

אמנון מאמן את במבי.

אמנון

כנראה שסבא פיזה צילם...

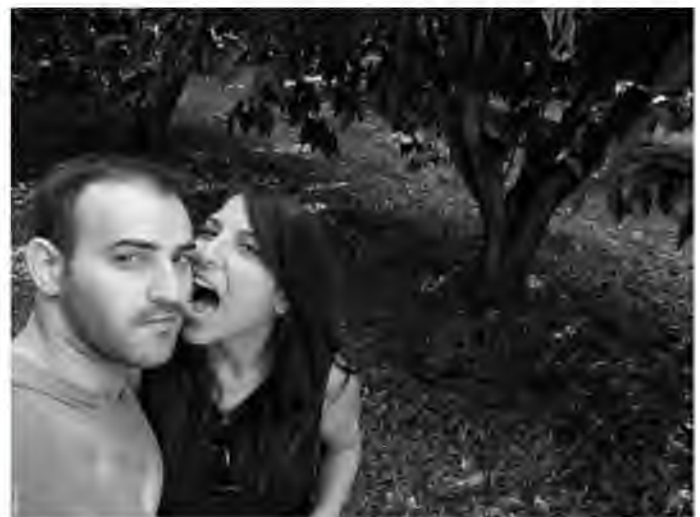

אחרית דבר עם משפחתו של סבא

שתי הדודות של סבא מצד אמו, רגינה וזושה התחתנו עם בחורים נוצריים, (אחד מהם הבעל של רגינה גם התגייר).

באורח פלא לא ברור ומפליא מאוד בזמן המלחמה נשאר שתי הדודות זושה ורגינה בביתן בברלין כאשר כל היהודים מסביבן כולל בעליהן נשלחו למחנה. בנה של רגינה, זיגי נשלח לחווה חקלאית ליד המבורג שהייתה שייכת למשפחה של אביו הנוצרי והוא הוסתר שם כל זמן המלחמה. הבעל של זושה נרצח במחנה והבעל של רגינה חזר ממנו פצוע. אחרי המלחמה כשסבא פגש את רגינה היא הביאה לו תמונות שלו ושל המשפחה ששרדו אצלה בזמן המלחמה.

הדודה הנוספת דודה מינה נפטרה בלידת בתה יהודית שנולדה בזמן המלחמה. לאחר מותה, דודה רגינה אימצה את יהודית לביתה. השכנים בבניין חשדו בילדה הקטנה ושאלו: " מאיין צצה"? רגינה חששה ונאלצה להיפרד ממנה, היא מסרה את יהודית לבית תינוקות.

עם התקדמות המלחמה בית התינוקות הועבר למחנה טרזינשטט שם אומצה יהודית ע"י אסירה אחרת בשם אליזבט אשר שמרה עליה במהלך המלחמה, בסוף המלחמה אימצה אליזבט את הילדה וחזרה איתה לביתה שבפראג. משנודע לדודה רגינה כי יהודית חיה, ניסתה להחזיר את הילדה אליה ואף פנתה לבית המשפט. אלא שבית המשפט קבע כי יהודית תישאר אצל המשפחה המאמצת בפראג.

דודה זושה בביקור בארץ.

הסבר על השם משפחה שמחה מפי סבא פיזה

כשסבא נבר בעברו וניסה לגלות ככל הניתן מה המשמעות ומה פירוש השם הוא גילה שמקור שם המשפחה הוא מספרד והוא היה שמחה. כשעברו אבות אבותינו של המשפחה לגרמניה הם שינו את השם למשהו שיתגלגל ביתר קלות על הלשון הגרמנית, הם שינו את השם לצימקה או זימקה. כשסבא עלה לארץ הוא עברת את השם משפחה למה שהיה במקור - שמחה.

*פירוש שמות משפחה שמכילים את השם שמחה (בכל מיני וריאציות שונות: שמחיוביץ, שמחוני וכו') הם בדרך כלל משמו הפרטי של אב קדמוני של המשפחה ששמו היה כנראה שמחה, מהתקופה שהתחילו לתת שמות משפחה וכנראה שזהו גם המקור של שם משפחתנו.

הפריטים של סבא

שעוני כיס מזהב מהמשפחה - את השעונים הוא קיבל אחרי המלחמה. שעון אחד הוא של סבו היימן, הוא קיבל אותו מדודה רגינה. ושעון נוסף הוא מדוד שלו.

טבעת מדודה רגינה - הטבעת של דודתו, הוא קיבל אותה גם כן אחרי המלחמה.

הפריטים של סבתא

סבתא זכרה שהיא שלחה גלויה לאמה לבית הכלא כשהיא נשפטה למאסר של שנתיים. באחד מביקוריה בברלין היא הלכה לבדוק האם המסמכים על אמה עוד קיימים והיא מצאה את הגלויה שהיא שלחה לה ומכתב שאמה שלחה לשופט.

הגלויה שהיא שלחה לאמה:

לכ.

גב. ס. גרינבאום
בית-סוהר לנשים

ברלין נ/ או. 18

רח. ברנים 10

ברלין, 12.7.39

אמא יקרה !

את מכתבך מיום 7 לחודש קיבלתי בתודה.
אתמול הגיע אלי מכתב מהמשרד הארצישראלי (*) הכולל הודעה
על קבלת אשרת כניסה לאנגליה למעין תקופת הכנה לחיי קיבוץ
בארץ. כרגע אין כל אפשרות להגיע ארצה במישרין. קיימת רק
אפשרות יחידה זו: הכשרה בחו"ל (**). אבל מאחר שיש לי עוד
סידורים רבים, הלכתי מייד למשרד הארצישראלי והודעתי להם
שברגע זה אינני יכולה לנסוע. ובכן, האשרה תישמר לי שם עד
שאודיע להם על תאריך נסיעתי המדויק ואז יצרפו אותי להפלגה
הקרובה ביותר.

אמאל'ה יקרה, אבקשך להודיע לי מיד מה דעתך בנידון. האם עלי
לעבור להכשרה בחו"ל? אבל שם עלולות לעבור יותר משנתיים
עד שניתן יהיה לעלות ארצה. או – אולי רצוי שאסע בינתיים
לאבא? גם משם אפשר להגיע לארץ ישראל.

שלום ונשיקות

הילדה שלך

(*)בזמנו: משרד מטעם הסוכנות היהודית שטיפל בכל הנוגע
לעלית יהודים ארצה.

(**)הכשרה חלוצית בארצות מחוץ לגבולות הרייך הגרמני.

מכתב של אמה של סבתא לשופט :

Berlin den 21 Juli 39

№ 120 V 37
K...
30...

An Herrn Richter

Gestern hat mir Frau Herrm gesagt dass meine Anzeige an mein
alten nach Ansicht von Herrn Richter abgelehnt wird. Ich
darauf wollte ich erklären wie ich in die Extradition gekommen
bin, auch so zu verstehen.

Vor 14 Jahren bin ich nach einer anderen Seite verlegt worden
meine Angehörigen best zu mein früher, vorher bedenkend
dunkler und nicht so glücklich. Da ich so wie so krankhaft
und in der letzten Zeit sehr nervös geworden bin hat alles
sich mein Gemüt fürchterlich gewirkt. Ich konnte die ganze
Zeit weder schlafen noch essen. Vorgeraten bekam ich ein
Schreiben von meiner Tochter in welchem sie mir mitteilte
dass sie eine Curreise bekommen hat auf 2 Jahre in
ein Sanatoriumsbad zu gehen. Zunächst war mir der Ge-
danke mein einziges so schönes Kind alleine in die ferne
Welt zu schicken. Indessen habe ich ihr geschrieben sie soll
fahren weil wir keinen anderen Ausweg haben.

Wen ich am 28 Oktober in der Gasse über krank
ich bin ca 4 Monate hier. Als ich eben die Antwort dass
sie kommen soll abgelehnt habe war ich so verwirrt dass
ich keine Ruhe mehr finden konnte. Ich stieg aus
Fenster um etwas Abwechslung zu haben. Gegenüber ist ein
Gebäude mit schönen großen Fenstern, ich dachte das
Kind Barmanne indand habe ich eine Frau in Umkleekabin
der am Fenster gesehen. Mir sind andere Gedanken in
Kommen habe ich sie angeschlossen und habe alles andere
mir mich herum verlassen. Die kleine der Frau ~~...~~
ist nicht, aber die Frau selbst ~~...~~ ruhig ist und
ihre Verhalte keine mancherlichkeiten entdecken sollen,
da kann man das leicht feststellen, auch was wir
gesprochen haben.

Ich bereue diese gewöhnliche Tat sprachlich und
bitte sehr den Herrn Richter mit dies gütigst verzeihen
zu wollen.

Ergebenst
Liesel Gynhain

in der das Schreiben.

1. 11. 73. 210/39

ברלין, 21.7.39

לכבוד השופט !

אתמול נודע לי מפי המפקחת, כי העניין שלי יועבר לתיקי אשר
ב"מואבית" ולידי כבוד השופט. וכעת ברצוני להסביר כיצד
נקלעתי למצב בו פעלתי כפי שפעלתי.

לפני 14 ימים הועברתי לתא אחר המצוי במקום פחות נוח מתאי
הקודם: הוא הרבה יותר חשוך ופחות מאוורר. הואיל ובלאו הכי
סובלת אני ממחלת-לב ובזמן האחרון נהייתי עצבנית מאוד,
הייתה לכל זה השפעה נוראה על מצבי הנפשי – כל הזמן לא
הצלחתי לישון ולאכול. שלשום קיבלתי מכתב מבתי בו הודיעה
לי שזכתה לאשרת כניסה שתאפשר לה להצטרף למחנה הכשרה
לתקופה של שנתיים.

לגבי היה זה דבר נורא לחשוב כי ילדתי בת ה-15 צריכה לנדוד
לבדה בעולם הגדול. אף על פי כן יעצתי לה לנסוע, מפני שאין
לנו בררה אחרת.

בעלי החולה אף הוא, נמצא מאז ה-28.10 באזור הגבול ואני כאן 4
חודשים. באותו ערב בו שלחתי לבתי את התשובה על הסכמתי
לנסיעה שלה, הייתי כה נרגשת ומיואשת שלא יכולתי להירגע.
עליתי לחלון התא כדי להסיח דעתי במקצת. ממול יש בניין עם
חלונות גדולים ויפים. חשבתי שיש שם משרדים וראיתי אישה
בבגדי המוסד. דיברתי אליה כדי להסיח את דעתי והתעלמתי מכל
הסובב אותי. את שם האישה איני יודעת, אך היא מוכרת לי ואם
נחוץ הדבר – ולא ייגרמו לה צרות בשל כך אפשר לברר את
העניין בקלות, גם את תוכן שיחתנו.

אין לי מילים להביע את חרטתי על המעשה הזה ואבקש מכבוד
השופט בכל לשון של בקשה סליחה ומחילה!

בהכנעה
זיסל גרינבאום

רצ"ב: המכתב

גלויות שסבתא שלחה מברקנאו לאוה ורבורג

ממחנה ברקנאו סבתא שולחת שלוש גלויות לאוה ורבורג שהייתה בשטוקהולם בשוודיה באותה העת ושלוש גלויות לנתן שוולב שהיה שליח של תנועת החלוץ. הוא ישב בגינבה בשוויץ בזמן המלחמה. את הכתובות שלהם קיבלו חברי ההכשרה ממדריכיהם לפני שהם נשלחו לברקנאו בכוונה שאם יש להם אפשרות שישלחו אות חיים לעולם החיצון.

המכתבים שסבתא שולחת לאוה ונתן צריכים לעבור שלוש צנזורות של הגרמנים לפני שהם שולחים אותם ליעדם, על כן על כל מכתב יש שלוש חותמות. לכן בשביל להצליח לעבור את הצנזורה סבתא מעבירה מסרים באופן סמוי והיא משתמשת לעיתים גם בכיתוב לועזי למילים עבריות בשביל שלא יבינו אותה, דבר שהיה מקובל מאוד במכתבים בהקשר תנועתי בזמן המלחמה. היא מעבירה מסרים שקשורים לחברים, לערכים מההכשרה ולפעולות סיוע של אוה ונתן לגביה ולגבי חבריה במחנה.

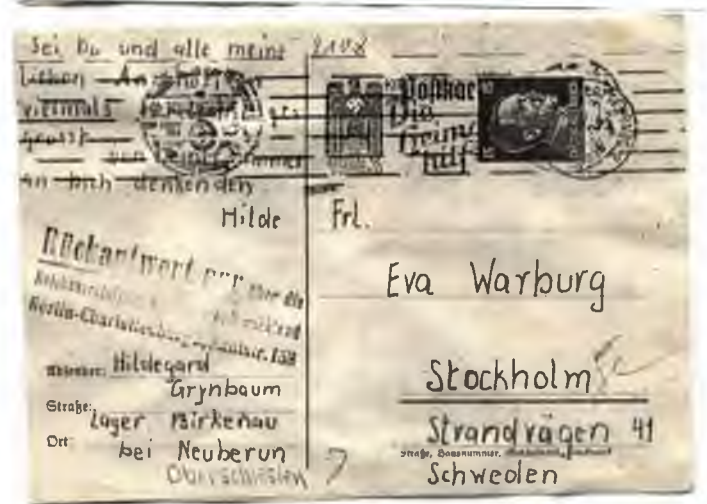
לאחר תום המלחמה והעלייה לארץ פגשה סבתא באוה ורבורג שהייתה גם חברת קיבוץ בנצר סרני והיא השיבה לסבתא את הגלויות שהיא שלחה לה מהמחנה.

את המכתבים שהיא שלחה לנתן שוולב לא מצאנו אך בארכיון לבון בתל אביב נמצא מכתב תשובה למכתביה שנתן שוולב שלח לה בחזרה כשהייתה במחנה.

- תרגום: אסף וסבתא.

Liebe Eva!

Es ist nun schon das zweite Mal, dass ich dir ein Lebenszeichen von mir geben kann. Ich und Anne sind gesund und meine Hoffnung ist, dass es dir gut geht sowie auch Arzi. Was hörst du von Herbert befindet er und seine Brüder sich wohl auf? Um mich brauchst du dir also keine grossen Sorgen zu machen. Meine Gedanken werden so oft bei Euch, gern hätte ich gewusst was Ihr jetzt macht. Dies wirst du ja verstehen können. Ich nehme an, dass Euch noch unsere gemeinsamen schönen Tage in Erinnerung sind und ihr ebenso oft daran zurück denkt und demnach auch an mich. Ich verlasse den Mut nicht, wir werden uns schon noch wiedersehen, nicht wahr. Du kannst mir glauben, ich behalte den Kopf oben.

גלויה ראשונה:

חותמת גרמנית 29.7.43

צד קדמי-

מאת: הילדגרט (שמה המלא) גרינבאום.
כתובת: מחנה ברקנאו
אזור: ליד ניו-ברון אוברשליזאן (הגרמנים
הוסיפו את זה)

לגברת,
אוה ורבורג
שטוקהולם
שטרנווגן 41
שוודיה

צד אחורי-
(ללא תאריך)

אוה היקרה!

זאת כבר הפעם השנייה שאני יכולה לתת לך סימן חיים ממני.
אני ואנה בריאות ואני מקווה שגם את וארצי (א"י Arzi) מרגישים טוב.
מה שמעת מהרברט (המדריך מההכשרה) והאם הוא והאחים (שאר החברים) שלו
מרגישים טוב?
את לא צריכה לדאוג לי הרבה.
אני חושבת הרבה מאוד עליכם והייתי מאוד רוצה לדעת מה אתם עושים
עכשיו, את בודאי יכולה להבין את זה.* (... (הכוונה לפעולות סיוע)
אני מקווה שאתם עוד זוכרים את הימים היפים שהיו לנו ביחד (ימי ההכשרה)
ויחד עם זה אתם זוכרים אותי.
אני לא מאבדת את האומץ, אנחנו עוד נתראה נכון?
תאמיני לי אני הולכת בראש מורם. לך ולכל האהובים שלי דרישת שלום
חמה,
אני חושבת עלייך הרבה
הילדה.

*מסומן בכוכבית תוספת בתרגום על מנת להבין את המסר במשפט.

mich und mein grösster Wunsch ist, Gelegenheit nochmal zu haben Euch zu zeigen, dass ich es Eure Liebe verdient habe und auch ich Euch kamm an Euch wie es immer mit mir im gehabt habt.

Sei Du und alle Verwandten & Bekannten vielmals gegrussst von Deiner treuen Hilde

Absender: Hilde Grynbaum
 Straße: Lager Birkenau
 Ort: bei Neu-Berun Oberschlesien

Rückantwortkarte
 Postkarten
 Reichsvereinigung
 Berlin N 65
 DEUTSCHER SPRACHVEREIN
 VERFAHREN
 DIE DANKBRIEF
 ZUNIMMER
 in Deutsch
 Franische St.

15 15
 DEUTSCHES REICH

Eva Warburg
 Stockholm
 Strömdvägen 41
 Schweden

62104

Liebe Eva - 5. Nov 1943 E. W.
 Genthewagen 25.8.43

Nun kannst Du wieder ein Lebenszeichen von mir erhalten. Es geht mir und meinen lb. Freundinnen gesundheitlich gut. Auch Herbert soll sich wohlauf befinden. Wir arbeiten, es fällt uns nicht schwer, da wir es ja gewohnt sind. Sehr oft muss ich an die gemeinsam mit Anne verlebte Zeit denken. Diese Erinnerung wird immer sehr stark in mir bleiben und ich bin dankbar so eine gute Erziehung bei ihr genossen zu haben. Seine Kinderstube vergisst man nie. Sicher wird Anne Dir ja auch über ihr Befinden berichtet haben. Hörst Du von Nathan und Arzi etwas. Ich hoffe, dass es ihnen gut geht, denn nichts möchte ich lieber als wieder mit ihnen vereint zu sein, und ich nehme an, ihr meine lb. Verwandten, behaltet mich weiter lieb, denn ich weiss ihr wart früher so stolz auf

גלויה שנייה:

חותמת גרמנית 2.10.43

צד קדמי-

לגברת,
אוה ורבורג
שטוקהולם
שטרנווגן 41
שוודיה

מאת: הילדה גרינבאום.
כתובת: מחנה ברקנאו
אזור: ליד ניו-ברון אוברשליזאן

צד אחורי-

25.8.43

אוה היקרה!

עכשיו את יכולה לקבל ממני שוב סימן חיים.
המצב הבריאותי של כל החברות שלי טוב. (אנחנו עוד שורדות)
העבודה לא קשה לנו משום שאנחנו היינו רגילים כבר מקודם לעבוד.
יוצא לי לחשוב הרבה על שעות משותפות שביליתי עם אנה, המחשבות
האלו ילוו אותי בכל מקום ואני אסירת תודה על החינוך שזכיתי לו.
ערכים מהבית לא שוכחים.
אני מאמינה שאנה כותבת לך גם על המצב שלה.
את שמעת משהו מנתן או מארצי? (א"י Arzi, האם נתן מתכנן איזו פעולת סיוע)
אני מקווה שהם מרגישים טוב והדבר שהייתי הכי רוצה זה להיות איתם
ביחד. אני רק מקווה קרובים אהובים שלי שאתם תמשיכו לזכור אותי
ותהיו גאים בי כמו פעם. התקווה הגדולה ביותר שלי היא להראות לכם
שאני ראויה לאהבה שלכם אלי ושאני אוכל להחזיר לכם על כל מה
שעשיתם עבורי.
לך ולקרובים האהובים דרישת שלום חמה
מהילדה הנאמנה.

גלויה שלישית:

1.3.44 חותמת גרמנית

צד קדמי-

מאת: הילדגרט (שמה המלא) גרינבאום.
כתובת: מחנה ברקנאו
אזור: ליד ניו-ברון

לגברת,
אוה ורבורג
שטוקהולם
שטרנווגן 41
שוודיה

צד אחורי-

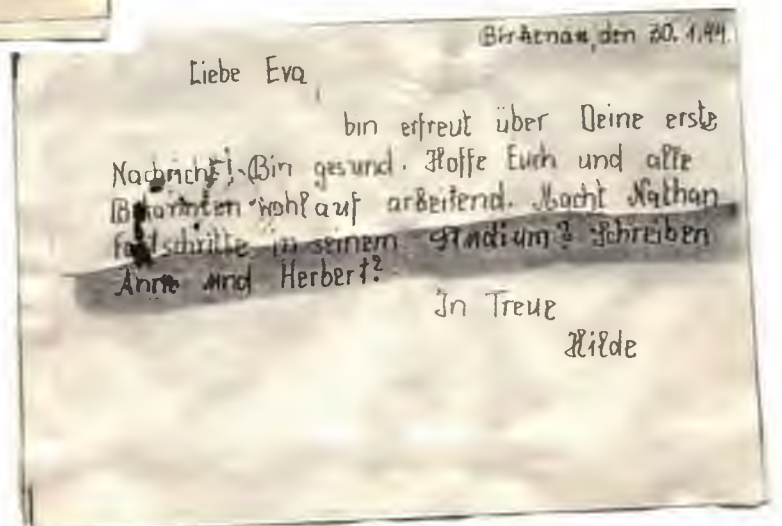
ברקנאו, 30.1.44

אוה היקרה,

שמחתי לקבל ממך ידיעה ראשונה.
אני בריאה, מקווה שאת וכל הקרובים במצב טוב ועובדים. (שחברי ההכשרה
בחיים) האם נתן מתקדם טוב בלימודים? (מצליח לקדם פעולה למעננו)
האם אנה והרברט כותבים לך?

בנאמנות
הילדה.

מכתב ששלח נתן שוולב מג'נבה לסבתא לברקנאו

נתן שוולב שליח מטעם החלוץ (תנועה ציונית עולמית של יהודים לעלייה לארץ) ישב בזמן המלחמה בג'נבה. ממקום מושבו נתן ניהל חליפת מכתבים ושמר על קשר עם יהודים שהיו במדינות הכבושות בידי הנאצים וסייע להם בפעולות בריחה. במכתבים אז כאמור היה נעשה שימוש במילות קוד סמויות בשביל לעבור את הצנזורה הגרמנית. במכתביו הפרטיים שלח נתן עדכונים על התקדמות בניית הארץ מתוך רצון לחזק את האנשים ולתת להם תחושה שהתנועה עומדת מאחוריהם, הוא היה גם מעדכן על פעולותיו בניסיונות להברחת יהודים מהארצות הכבושות.

M. Schwab, GENEVE
53, Rue des Paquis

Hilde Grynbaum
Lager Birkenau

bei Neu -Berun O/S
Deutschland

Geneve, den 7. Mai 1944.

Meine Liebe,
Du kannst Dir wohl meine Freude vorstellen, als ich Deine Zeilen bei Lothar vom 15.10. gelesen habe. Wir und Alma freuten uns sehr und bitten Dich, uns öfters zu schreiben. Ich veranlasste, Dir Liebesgaben aus Libos zu senden, die Du mir gefl. bestätigen wirst. - Tante Rozia lässt Dich herzlichst grüssen, sie sehnt sich nach Euch. Sie ist wohl auf, setzt ihre Arbeit in der Wirtschaft fort und bemüht sich einigermaßen, unserer lb. Alja zu helfen. - Alja möchte Dir schreiben, sie hat aber nicht Deine Adresse. Schreibe ihr bitte einige Worte der Möglichkeit nach, oder hast Du auf sie verzichtet. Leider weiss ich nicht, wo sich Herbert zur Zeit befindet. Anne und Ester schreiben von Zeit zu Zeit. Bei mir selbst ist nichts Besonderes. Ich arbeite bei meiner täglichen Arbeit, die mir aber nicht immer Freude verschafft, Du wusstest doch, wie sehr ich in der Wirtschaft sein möchte. Ich schliesse, Dich und die Deinigen nicht vergessend, herzliche Grüsse, Dein *Lothar*

נ. שוואלב, ז'נבה
53, רחוב פקואיז

הילדה גרינבאום
מחנה ברקנאו
ליד ניו – ברון o/s
גרמניה

צד אחורי-

ג'נבה, ה 3 במאי 1944.

יקירתי,

את יכולה לתאר את השמחה שלי שאני קראתי את השורות שלך אצל
לוטר מ-15.10. אנחנו ותנועה (ביטוי לחיזוק, נרשם Tnua) שמחנו מאוד
ומבקשים ממך לכתוב לנו לעיתים קרובות יותר. אני דאגתי לשלוח לך
מליסבון מתנות אהבה (מצרכי מזון) תכתבי לי כשקיבלת אותם. דודה ארציה
(הכוונה לא"י, Erzia) מוסרת לך ברכות ומתגעגעת אליכם. היא מרגישה טוב,
היא ממשיכה בעבודה במשק והיא עושה מאמצים לעזור לעלייה (Alja)
האהובה שלנו. עלייה רוצה לכתוב לך אבל אין לה הכתובת שלך. תכתבי
לה בבקשה כמה מילים כשיש לך אפשרות, או שויתרת עליה.* (?) אני לא
יודע איפה הרברט כרגע נמצא, אנה ואסתר כותבות מפעם לפעם. אצלי
אין משהו מיוחד אני עובד יום יום אבל לא תמיד זה מסב לי שמחה, את
יודעת הרי כמה אני רוצה להיות מעורב (לא תמיד פעולתי מצליחות). אני
מסיים לכתוב לך ואני לא שוכח אותך ואת כל היקרים.
מכל הלב נתן שלך.

* (?) - תוספת להבנת הכוונה של נתן. בעצם זאת שאלה בכלל.

- ברבות השנים סבתא לא זוכרת האם המכתב אכן הגיע אליה לברקנאו
והיא קראה אותו. סביר להניח שכן בהתבסס על כך שהיא זוכרת שהיא
שלחה לנתן שלוש גלויות אחרת היא לא הייתה ממשיכה לשלוח לו גלויות
אם היא לא הייתה מקבלת תשובה. בכל אופן המכתב הזה נשלח במיוחד
אליה לברקנאו מג'נבה.

פריטים של סבתא מהמחנות

1. תיק לתווים- כשסבתא הייתה בתזמורת היא תפרה לעצמה תיק לתווים ורקמה עליו את שמה.

2. עט נובע מקרמר- כשהיא הייתה אחראית על הפרטיטורות ועל כתיבת התווים לכל כלי, היא קיבלה עט נובע של פליקאן מקרמר- מפקד המחנה של ברקנאו.

3. רולרים לשיער – כחלק מהייצוגיות שהייתה לבנות התזמורת שהתבטאה בלבוש חצאיות כחולות ובאישור לגדל שיער סבתא הכינה לעצמה רולרים לשיער. (הייתה עליהם גומייה שתפסה את השער ואח"כ הוא קיבל צורה מסולסלת)

4. כפתור מוזהב- שהיא מצאה במחנה.

פריטים מאנה בורניסקי המדריכה:

5. לוח שנה קטן-את הלוח אנה הכינה במחנה והיא זכרה את כל התאריכים מהראש. בלוח מסודרים כל התאריכים ומשפט פילוסופי הגותי לכל שבוע.

6. סימניה לספר עם התאריך יום הולדת- לכבוד יום ההולדת של סבתא אנה הכינה לה סימנייה לספר שעליה היא רקמה את תאריך היום הולדת שלה (עם טעות ביום אחד ה-30 במקום ה-31 באוגוסט).

7. קופסת בשמים להבדלה – על הקופסה אנה רקמה את המשפט "שאו ציונה נס ודגלי".

8. פאוסט מקנדה- סבתא קיבלה מ"קנדה"- מחלקת הברורים של המחנה את החלק הראשון של הפאוסט של גטה. מהפאוסט היא הייתה קוראת לעצמה ומקריאה קטעים כשהיא הייתה עושה עונג שבת על מנת לחשוב על דברי רוח ולהתנתק במעט מחיי היום יום במחנה.

הפריטים מאלמה רוזה :

אחרי מותה של אלמה סבתא נכנסה לחדר של אלמה ולקחה ממנו את פקנסה ושיר שכתבה לחופש.

9. הפנקס של אלמה- בפנים היו כמה כתובות של אלמה מהולנד. סבתא רשמה בפנים בעיפרון שיר מהקורנט של רילקה שמאוד התאים לחיים במחנה שהיא זכרה בע"פ.

10. השיר של אלמה- אלמה רשמה שיר לחופש למילותיו של האטיודה של שופן. הגרמנים לא הרשו את השמעת השיר במחנה. סבתא הביאה את השיר לארץ והוא זכה לביצוע בעברית בסימפונט ברעננה.

פריטים בברגן בלזן:

11. תיק לחשבונות- בברגן בלזן סבתא מונתה לאחראית על החשבונות של ה"ובריי", בית האריגה. היא הייתה סופרת כמה צמות (מניילון) עשו ומחשבת כמה יעשו. לכן היה לה תיק לשאת את כל החשבונות שלה.

12. סרט לזרוע של החשבונאית. - כחלק מתפקידה כאחראית החשבונות ב"ובריי" היה לסבתא סרט לזרוע שציין את תפקידה. גם הסרט וגם התיק מוצגים במוזיאון בברגן בלזן היום.

13. אולר שהיא קיבלה מ"קנדה"- מחלקת הבירורים של המחנה.

14. שעון- מברגן בלזן. רבקה ביקשה מסבתא שתלך לראות אם הגיע משלוח עם דודה שלה וחברה שלה מפולין. סבתא מצאה את החברה שלה, דודתה כבר נפטרה. היא יצרה איתה קשר והייתה מסייעת לה. לחברה של רגינה הייתה דרך לברוח מהמחנה ולפני שהיא ברחה היא נתנה לסבתא שעון בעבור ידידותן.

מכתב שכתב אורי השחרור ממחנה העקורים ברגן בלזן בנושא התארגנותם לקבוצה.

מברגן בלזן חלק מתפקידה של סבתא אחרי השחרור היא שולחת מכתב לארגון החלוץ. במכתבה היא כותבת על חברי התנועה והקשר בניהם בזמן שהיו במחנות, על התארגנות החברים אחרי המלחמה, הקמת קיבוץ בוכנוואלד ועל הרעיון של הצטרפות לתנועת נוח"ם- נוער חלוצי מאוחד. להקים קיבוץ ללא התייחסו ליהודים.

Über die Zeit bis zum Krieg haben wir viele Lager erlebt, andere, die noch da sind, haben vor all den Jahren geschickter, fruchtbarer, auch lebender zu können. Der Welt will ich sagen, da wir durch die politische Lage von der Welt abgeschnitten waren und wir uns selbst nur für unsere Arbeit verlassen waren.

1939 kamen die letzten Legation Alijot aus Deutschland, auch setzte im großen Maße die Alijot ein. Infolge der Abwanderung vieler jüdischer Menschen der christlichen Bewegung war die Arbeit der zurückgebliebenen sehr erschwert. Die Alijot in den Städten mussten weiter geführt werden und vor allem die vielen Kibzuzim, die in jenen Land verteilt waren. Es waren besondere Punkte des Schonen, Makgabi, Sachad, auch mit jüdischen Arbeit eine gute Zusammenarbeit, gegenseitige Beziehungen mit Berücksichtigung.

Im Jahr später wurden alle jüdischen in den deutschen Arbeit einbezogen und viele Kibzuzim für Lager gegeben. Dort wurde weiter intensiver in Arbeit gearbeitet. Sogar Frühlingsarbeiten vor dem Krieg wurden noch sehr intensiv gemacht. Die Alijot gabote gegen Juden und Ausschleusung aus dem zivilisierten Leben änderten nicht an der eigenen Gestaltung der Arbeit in aller Hinsicht und der Entwicklung seiner Menschen.

Imn Begreifen die Entwicklung der Arbeitssysteme hatte das nicht so kann ich wirklich sagen, als letzter Punkt entwickelt zu werden. Jeder Tag wurde in veränderten Bewusstsein der Freiheit verbracht. Man war sich bewusst, welchen Schwierigkeiten man es entgegen ging, dass es sogar den Tod bedeuten konnte. Darin waren die Verhältnisse nicht nur menschlicher Art, sondern speziell eine große geistige Arbeit und menschliche Zusammengehörigkeit setzte sich. Jeder Kibzuzim war sich klar, seine Haltung trete allem nicht zu verlieren selbst wenn er auf irgendein Feld zu stehen hat. Die Arbeit lag ab seinen Namen, verdingte die Arbeit, keine dich der Gefahr. Durch den Begreiftheit zu diesem großen Verständnis gewinn, während schon wenige den Kibzuzim arbeiteten, wurde unter Beibehaltung von Schöpfung auch der menschlichen Arbeit abgeleitet. Der größte Anreiz war damals der Zusammenbau des Regels, so Chawerim, die nach der Verantwortung nach der Arbeit nicht während dieser Zeit Fühlung zu können, arbeiteten sich Teil davon und können damit die Arbeit vor

einmalen mehr in drei Lager zu haben gesehen zu verbinden. Am 20. April 43 kamen wir ins Lager nach Ausschwitz, wurden dort getrennt und es begann der harte Kampf um das Dasein. Viele Opfer waren jüdischen Gefangen von allen Chawerim, die vor uns in die Gefangenschaft waren, fanden wir nur die Registrierungskarte, die wir uns selbst einmal tragen. Die Karten der jüdischen Arbeiter waren nicht erhalten können. Aber wir verlor unter den jüdischen Gefangenen einen nach dem anderen. Über den Lager Ausschwitz sind genügend orientiert zu die Öffentlichkeit. Ich mag nicht auf die Karte auf abgeben. Nach langer Arbeit gelang es, einige von uns in etwas bessere Verhältnisse zu bringen und damit auch die gegenseitige Hilfe auch den übrigen jüdischen Gefangenen zu geben. In der eigenen großen Not beschäftigten sich unsere Gefangen mit der Frage ob die von uns erarbeiteten Chawerim. Jeder die es auch durchhalten? Das haben wir auch viel in uns ein und wie hat man es wohl so stark und lange. Falls wir: "Der jüdische Mensch ist der ausgesetzteste der Welt. Alle Spannungen dieses Zeit alters haben sich vereinigt, um ihn zu prüfen. Wird er standhalten, wird er weichen?" Und es hat mit oft erlassen, denn nicht immer. Schließlich fanden wir wenig den Kontakt zu den einzelnen kleinen Gruppen in den verschiedenen Lagern und arbeiteten wieder, wenn auch vollkommen vertriebt in großer Gefahr in allen Geist. Der größte Lichtblick dieser schweren Zeit war die jüdische Fortverbindung. Während die vielen Glieder, die mehr und mehr in unserer Kette fehlten, wurde wir nur praktischer in unseren Lager. Eine um so größere Verpflichtung hatten wir überstehenden. Wir mussten, wenn auch nur wenige das Ziel einmal erreichen! Die Begegnung mit den Chawerim des Ostens brachte uns zu einem Zusammenchluss aller Kräfte ohne Unterscheid von Nationalität und Organisation. Ein Mann wurde gekämpft, um gemeinsam zu überleben. Oft geschah nur ein Handstreich am Abend und wir mussten wieder Kraft heraus zu schöpfen und alle schweren Arbeiten zu teilen. Neu lebte der Umgang schärfte auf, wieder Mut und Hoffnung spendend. Alle waren, wo sich auch auch befanden konnten, dann in Gedanken vereint. Ein Teil unserer Chawer wurde schon vor uns nach Theresienstadt evakuiert und einige Kibzuzim als Kibzuzim in Berlin. Von ihnen erhielten wir Nachrichten, auch nach mit der Arbeit. Einmal war in Verbindung. Im Oktober 44 wurde Theresienstadt zum größten Teil evakuiert überführt, und wir konnten dort alle Chawerim ab. konnten wir in ihren selbstständigen im Lager auch nicht verhindern, so konnten wir dort, aber wieder frische Kraft für den weiteren

Im November begannen die Abtransporte aus Auschwitz in alle Richtungen. Wir verließen Auschwitz am den jüdischen Gefangenen. In diesen Tagen wurden wir in Gruppen getrennt, nicht einmal unserer war, was über will man verstreut werden. Wir nach der Befreiung hatte unser hochen Erfolg eine Gruppe bilden um in Italien, ein weiterer Teil in Griechenland und in verschiedenen kleinen Lagern. Unsere Aufgabe war Sammlung der Überlebenden. Viele hatten keine in unserer Krise eingeschrieben. Unter den jüdischen Gefangenen hatten wir noch viele in letzter Augenblick vor der Befreiung verloren. Chawerim, deren Gedanken uns fern ist und sich weiterleben in unserer Arbeit, die wir hier im alten Lager aufgenommen haben.

Während von Buchenwald einige unserer Chawerim in die Schweiz führen, die ersten Schritte zur Verwirklichung unserer Ziele machen konnten und ähnlich genau einige von ihnen dies erreicht haben, begannen wir in diesem Gebiet eine intensive Arbeit in wirtschaftlichen Geschäften. Politische Arbeit, Arbeit, Arbeit, Arbeit. Doch was wurde uns klar, dass diese Arbeit nicht nur für unsere Arbeit bestimmt sein darf, sondern wir damit zurücktreten müssen in die gesamte Jugend, und somit geben wir ein Grundstein auf christlichen Arbeit und Bewegung in Nelson, die den Namen haben.

Am 26. August die Klänge von Hitlers Rede, der wir Teil unserer Chawerim angehört haben waren. Sie sollten die gesamte unsere zivilisierten Lebens dort sein. Der Kampf wurde gleichmäßig weiter, und der Kampf vor Nelson bis auf einige, die Verbleiben mussten, ging durchzuführen. Einige jüdische Chawerim wurden in der Verwirklichung der Verwirklichung der Arbeit in Italien befinden eine kleine Chawerim, und von einigen wurde wir nicht. Auch den jüdischen Arbeit. Unser Ziel ist die Zusammenführung aller Chawerim in einer Arbeit, die produktiv aufbauend in das Israel ihren Weg endlich in der jüdischen Arbeit wird.

Wir er standhalten, wird er erlassen? Er wird standhalten, allen den wir noch entgegen gehen.

אודות התקופה עד למלחמה אחרים כבר דיווחו. אחרים שעוד נתמזל מזלם ויכלו לברוח מבעוד מועד מפני כל האירועים האכזריים. שם ברצוני להתחיל, היות ואנו נותקנו מהעולם כתוצאה מהמצב הפוליטי, ונותרנו לבדנו ולעבודתנו. ב-1939 יצאו העליות הלגאליות (החוקיות) האחרונות מגרמניה. אז החלה עליה בהיקף גדול. כתוצאה מעלייתם של הרבה ממנהיגי התנועה החלוצית הפכה עבודתם של הנשאים מאחור קשה מאוד. היה צריך להמשיך ולהפעיל את הסניפים בערים, ובמיוחד את הקיבוצים הרבים שהיו פזורים בכל רחבי המדינה. היו אלו נקודות מיוחדות של "השומר", "מכבי" ו"בח"ד". אך היה ביניהם שיתוף פעולה טוב, חילופי הצעות וחילופי דיווחים. שנתיים מאוחר יותר היו כבר כל הצעירים מפוזרים למטלות עבודה, ולא היה יותר היתר לחומרי הוראה / הדרכה. במקומות בהם התאפשרה העבודה רוכזו ואוחדו מספר נקודות קטנות. כלפי חוץ היה מדובר במחנות עבודה בעוד שבפנים נשמרה הרוח החלוצית ואורח החיים הקיבוציים. למרות העבודה הפיסית הקשה נמשכה הפעילות התרבותית האינטנסיבית. כבר בחמש בבוקר, בטרם היציאה לעבודה החלו בלימודי עברית. ריבוי התקנות נגד יהודים והניתוק אל מחוץ לחיי התרבות לא מנעו את הפעילות העצמית לעיצוב הקיבוץ לפחות לאנשי הקיבוץ למרות הבידוד.

אז החל הפינוי לקיבוץ נוינדורף Neuendorf היה מזל, אני ממש יכולה לומר כך, הייתי המפונה האחרונה. כל יום בטרם הפינוי חיינו בהכרה מלאה של החירות. היינו מודעים לקראת אילו קשיים אנו באים, העלולים אולי אפילו להסתיים במוות. לכן ההכנות לא היו בעלות אופי טכני בלבד, אלא היו עבודה רוחנית והתמודדות אנושית. כל אחד היה מודע לכך שלא לאבד את עמדותיו למרות הכל, גם אם ישאר מבודד בדעתו. הערכים: הנח לשם שלך, כסה את המראה, התמסר לסכנה. אלו נבחרו למוטו במפנה הגדול. אפילו כאשר הגסטאפו הקיף את הקיבוץ התקיים מפקד הסיום תחת שמירת החברים. הרגע הגדול ביותר היה קריעת הדגל. 10 חברים שנבחרו כראויים להנהיג בעת ההיא קיבלו חלקים מהדגל ולקחו על עצמם את האחריות הגדולה לעשות את הבלתי אפשרי ולהביא את חלקי הדגל לארץ ישראל ולחברם שם מחדש. ב-20 לאפריל 1943 הגענו למחנה הריכוז באושוויץ. שם הפרידו אותנו ואז החל המאבק הקשה לשרוד. בינתיים נפלו הרבה קורבנות. בעיקר היו אלה חברים שהגיעו למחנה מוקדם יותר. מהם מצאנו רק את תגי הזהות אשר נשאו בחייהם. הם לא יכלו לעמוד בתנאים האכזריים. גם אנו איבדנו בתנאים הנוראים חברים בזה אחר זה. על מחנה הריכוז אושוויץ התפרסמו כבר מספיק דיווחים, לכן איני רוצה להיכנס לכך בפרוטרוט. לאחר חודשים ארוכים וקשים הצלחנו להביא חלק מאיתנו לתנאים טובים יותר ובכך לאפשר להעביר במידת האפשר מצרכי מזון גם לאחרים. למרות המצוקה האישית הקשה היו מחשבותינו נתונות לחברים הרחוקים מאיתנו. האם גם הם יוכלו להחזיק מעמד? דברי (מרטין) בובר נחקקו חזק בתודעתנו ויכולנו לחוש אותם חזק בפחד: "האדם היהודי הוא המנודה ביותר. כל מתחי התקופה התלכדו, בכדי להעמידו

במבחן. האם יעלה בידו להחזיק מעמד? האם יישבר?" ואכן הוא נשבר לעיתים תכופות. אבל לא תמיד. לבסוף מצאנו קשר לקבוצות הקטנות הבודדות שהיו במחנות השונים. עבדנו שוב ברוח הישנה אם כי לגמרי במחתרת ותוך סכנה גדולה. נקודת האור הגדולה ביותר בעת הקשה היא היו חילופי הדואר הבלתי לגאלי. הידיעה על החברים הרבים שהלכו וחסרו כחוליות בשרשרת שלנו גרמה לנו רק להיות יותר נחושים במאבקנו. הייתה אחריות גוברת על אלו שנשארו בחיים. היה עלינו, גם אם נותרנו מעטים, להגיע למטרתנו. התנועה עם החברים מהמזרח הביאה להתלכדות כל הכוחות ללא הבדל של לאומיות וללא קשר לארגונים. קשרנו קשר אמיץ בכדי לשרוד יחדיו. לפעמים היה די בלחיצת יד בערב וידענו לשאוב מכך כוחות על מנת להתגבר על החוויות. עונג שבת חזר לחיים, והעניק לנו אומץ ותקווה. כולם התאחדו במחשבות ללא קשר למקום הימצאם.

חלק מהחבורה שלנו פונה למחנה טרזינשטט ואחדים נותרו פליטים בברלין ומהם קיבלנו ידיעות. היינו גם בקשר עם שוויץ. באוקטובר 1944 פינו את רוב טרזינשטט לאושוויץ. שם יכולנו לאתר את כל החברים. לא היה ביכולתנו למנוע את הובלתם לבלתי ידוע, אך יכולנו להעניק להם כוחות חדשים להמשך הדרך.

בנובמבר החלו "הטרנספורטים" (המשלוחים) מאושוויץ לכל הכיוונים. אבד לנו קשר העין. לא יכולנו להעביר ידיעות ולא יכולנו לדעת להיכן פיזרו אותנו. רק לאחר השחרור הצלחנו בחיפושים. קבוצה אחת נמצאה בבלזן (ברגן בלזן). אחרים היו בבוכנוואלד ובמחנות קטנים אחרים. תפקידנו היה לאסוף את הניצולים. נפערו חורים ניכרים בחוגים שלנו. בנסיבות האכזריות ביותר איבדנו עוד חברים רבים ברגע האחרון לפני השחרור. חברים שזכרם יקר לנו ואשר יחיו הלאה בעבודתנו בה התחלנו מחדש במסורת הישנה.

בעוד חלק מחברנו נסעו מבוכנוואלד לשוויץ כצעד ראשון להגשמת מטרתנו וחלק מהם כבר הגיעו לארץ, התחלנו אנו בחוגים קטנים בעבודה אינטנסיבית בלימוד עברית והיסטוריה ציונית, ידיעת הארץ של פלסטינה, בספורט בשיחות ובקיום עונג שבת. די מהר הבנו כי עבודה זו אל לה להיות רק למען הארגון שלנו, אלא עלינו להפיצה בקרב כלל הנוער ובכך הנחנו את אבן הפינה לתנועה החלוצית ולעבודת התנועה בבלזן אשר נשאה את השם: "נוער חלוצי מאוחד".

ב-26 לאוגוסט הייתה עליית קיבוץ בוכנוואלד אליו הצטרפו כמה מהחברים שלנו. הם היו אמורים להיות החלוצים של חיינו העתידיים שם. תפקידנו היה לאייש את הקיבוץ מחדש וכן מהארגון מבלזן, אשר פרט לכמה שהיו חייבים להשאר. זאת על מנת להקים קיבוץ עצמאי על פי השקפתנו בארץ. גם באיטליה היו כמה חברים. לגבי אחדים איננו יודעים עד היום את מקום הימצאם. מטרתנו היא לאחד כל החברים לקבוצה אחת אשר תיבנה ביצרנות בארץ ישראל ותגיע סוף סוף להגשמת דרכה בארץ ישראל.

"האם יחזיק מעמד? האם יישבר?"

הוא יחזיק מעמד מול כל דבר שיעמוד בדרכנו!

הילדה גרינבאום בלזן 4.9.1945

Hoppa, hoppa reiter

"הופה הופה רייטר" שיר ילדים בגרמנית שמעמיד פנים כאילו הילד רוכב על סוס. סבא פיזה היה שר לנו אותו כשהיינו קטנים ומקפיץ על ברכיו .

Hoppe, hoppe, reiter
Wenn er fällt, dann schreit er
Fällt er in den Graben
Fressen ihn die Raben
Fällt er in den Sumpf
Macht der Reiter plumps!

הופה, הופה רייטר
ואין אר פלד, דאן שרייט אר
פלטה אר אין דאן גרבאן
פרסן אין די ראבן
פלטה אר אין דין זונף
מחטה אר רייטר פלומס!

הופה, הופה הרוכב
אם הוא יפול הוא יבכה
אם הוא יפול לתוך התעלה
יאכלו אותו העורבים
אם הוא יפול לביצה
הוא יעשה פלומס!

*בגרמנית זה נשמע הרבה יותר טוב...

